

Janusz Heller, Marcin Bogdański

Katedra Makroekonomii, Centrum Konkurencyjności Obszarów Aglomeracyjnych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. K. Obiży 2, 10-725 Olsztyn; e-mail: j.heller@uwm.edu.pl; marcin.bogdanski@uwm.edu.pl.

POCHODZENIE TERYTORIALNE STUDENTÓW UNIwersYTETU WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO W KONTEKŚCIE KSZTAŁTOWANIA SIĘ MAKROREGIONU FUNKCJONALNEGO OLSZTYNA¹

Streszczenie: Celem prezentowanych badań było określenie roli Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w procesach kształtowania makroregionu funkcjonalnego aglomeracji olsztyńskiej. Za główne kryterium delimitacji przyjęto zasięg funkcji edukacyjnych olsztyńskiej uczelni. Wykorzystano do tego dane dotyczące pochodzenia kandydatów na studia w UWM zarejestrowanych w trakcie procedury rekrutacyjnej w latach 2011 i 2012. W pracy dokonano także analizy wpływu wybranych czynników na wielkość obszaru przestrzennego oddziaływania olsztyńskiej uczelni.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że oprócz obszaru województwa warmińsko-mazurskiego makroregion funkcjonalny aglomeracji olsztyńskiej obejmuje także sąsiadujące z nim gminy województw podlaskiego i mazowieckiego.

Słowa kluczowe: aglomeracja miejska, makroregion funkcjonalny, usługi edukacyjne, Olsztyn.

THE ROLE OF THE UNIVERSITY OF WARMIA AND MAZURY IN THE FORMATION OF THE FUNCTIONAL MACROREGION OF THE OLSZTYN AGGLOMERATION

Abstract: The aim of the present research is to describe the role of the Warmia and Mazury University in the formation of the functional macroregion in the Olsztyn agglomeration. The main criterion used to delimitate the macroregion of Olsztyn is the range of educational services of the biggest university in Warmia and Mazury. The authors use data relating to the place of living of the candidates who registered during the recruitment process in 2011 and 2012. They also analyze the impact of selected factors on the size of the area of Olsztyn university's spatial influence.

The research results show that the functional macroregion of the Olsztyn agglomeration covers, apart from the Warmia and Mazury voivodship, also the neighbouring districts of the Podlaskie and the Mazowieckie voivodships.

Keywords: city agglomeration, functional macro region, educational services, Olsztyn.

¹ Artykuł stanowi fragment prac badawczych realizowanych w Centrum Konkurencyjności Obszarów Aglomeracyjnych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie przez pracowników Katedry Makroekonomii na WNE UWM.

Wstęp

Badania nad przestrzennym zasięgiem oddziaływania uczelni wyższych, biorąc pod uwagę ich znaczenie zarówno dla teorii, jak i praktyki, są podejmowane stosunkowo rzadko. Praktyczny wymiar tego typu analiz można rozpatrywać na kilku płaszczyznach. Po pierwsze, delimitacja – choćby przybliżona – przestrzennego zasięgu oddziaływania szkół wyższych może być jednym z elementów usprawniających proces planowania i realizacji polityki oświatowej, zarówno na szczeblu szkolnictwa wyższego, jak i średniego. Znajomość skali i kierunków przepływu strumieni absolwentów szkół średnich do uczelni wyższych pozwoliłaby na bardziej racjonalne zaplanowanie liczby oraz lokalizacji placówek edukacyjnych na poziomie ponadgimnazjalnym. Z drugiej strony, uwzględniając specyfikę uczelni, ich specjalizację w wybranych dziedzinach czy dyscyplinach naukowych, może stanowić to źródło dodatkowych danych na temat preferowanych kierunków kształcenia, trendów i tendencji panujących w tym zakresie. To w skali całego kraju. Natomiast w skali lokalnej, czyli z punktu widzenia samych uczelni, analizy te mogą służyć jako podstawa dla tworzenia krótko- i długookresowych strategii rozwoju, promocji, zmian struktury kształcenia, które byłyby zgodne z preferencjami potencjalnych studentów. W tym aspekcie badań nad przestrzennym oddziaływaniem uczelni wyższych kluczowe wydaje się, oprócz delimitacji obszaru oddziaływania ośrodka akademickiego, poznanie najważniejszych czynników wyboru uczelni, czyli tych elementów zasobów szkoły oraz jej najbliższego otoczenia, które najsilniej wpływają na decyzję o podjęciu studiów w danej jednostce.

Analizy przestrzennego oddziaływania uczelni oraz ośrodków akademickich mają także duże znaczenie dla sfery polityki gospodarczej. Zmiana paradygmatu gospodarowania, od gospodarki przemysłowej do opartej na wiedzy, spowodowała, że najważniejszym czynnikiem kreującym poziom innowacyjności, kreatywności, konkurencyjności – i tym samym zdolności jednostek przestrzennych (miast, regionów, państw) do rozwoju gospodarczego, jest wysokiej jakości kapitał ludzki i społeczny. Ważnym podmiotem kształtującym wiedzę, postawy, umiejętności i kompetencje siły roboczej są uczelnie wyższe. Co więcej, współcześnie ich rola we wspieraniu procesów rozwojowych zaczyna wykraczać poza tradycyjne funkcje, jakimi są prowadzenie badań naukowych i działalność dydaktyczna. Coraz częściej wokół uczelni rozwijają się sieci przedsiębiorstw zakładanych przez ich absolwentów i pracowników, gdzie dochodzi do komercjalizacji prac badawczych. Tym samym następuje zwiększenie intensywności współpracy między sferą szeroko pojętej nauki i biznesu, co w konsekwencji może przełożyć się na zwiększenie dynamiki rozwoju gospodarczego (Capello, Olechnicka, Gorzelak 2013, s. 5).

Wybrane wnioski z analiz przestrzennego pochodzenia studentów uczelni wyższych mogą być również wykorzystywane na potrzeby polityki przestrzennej i gospodarczej. Procesy zarządzania rozwojem w skali lokalnej, regionalnej i krajowej wymagają planowania i koordynacji działań rozwojowych nie tyle w zasięgu granic administracyjnych jednostek przestrzennych, ile w ramach obszarów

funkcjonalnie powiązanych z ośrodkami wyższego rzędu. Jedną z najważniejszych funkcji ośrodków miejskich jest funkcja edukacyjna. Badając zatem przestrzenny rozkład pochodzenia kandydatów i/lub studentów uczelni zlokalizowanej w ośrodku miejskim, można dokonać delimitacji jego regionu funkcjonalnego (Bajerski 2009, s. 353; Ilnicki 2008, s. 34). Znaczenie tego typu analiz rośnie, jeśli uwzględnimy fakt, że w ramach publicznej sprawozdawczości statystycznej od kilkunastu lat nie są publikowane informacje m.in. o codziennych, wahałowych dojazdach do pracy i szkoły. To dane, które w najbardziej syntetyczny sposób odzwierciedlają siłę i zakres powiązań funkcjonalnych ośrodków miejskich z ich otoczeniem zewnętrznym.

Pewne wnioski i spostrzeżenia wynikające z badań nad przestrzennym pochodzeniem studentów uczelni wyższych mogą być wreszcie przyczynkiem do teoretycznych analiz skutków procesów transformacyjnych zachodzących w Polsce po 1989 r. Jak zauważa Krzysztof Wasielewski (2009, s. 1–2), od początku procesu transformacji ustrojowej oświata w Polsce, w tym również szkolnictwo wyższe, poddana była kilkunastu reformom. Zmiany te miały charakter także systemowy i strukturalny, w sposób zasadniczy przekształcając warunki instytucjonalne, prawne i organizacyjne funkcjonowania oświaty. Niezależnie od tego, po roku 1989 można obserwować gwałtowny rozwój sieci szkół wyższych, który był z kolei rezultatem głębokich przemian w sferze dążeń i wartości społecznych, wśród których na czołowe miejsce wysunęło się zdobycie formalnego wykształcenia wyższego. Na wszystkie te procesy można patrzeć z perspektywy funkcji systemu oświatowego. Czy zapewnia odpowiedni poziom kształcenia? I równość szans, niezależnie od pochodzenia społecznego i terytorialnego? Czy poziom nauczania jest zróżnicowany między- i wewnątrzregionalnie? Odpowiedzi na te i inne pytania można udzielić także na podstawie analizy rozkładu przestrzennego kandydatów i studentów uczelni wyższych. Prezentowane badania nie wyczerpują wszystkich przedstawionych problemów, ale nawiązują do niektórych z wymienionych aspektów.

Cel badań, hipotezy i metody badawcze

Celem prezentowanych badań było określenie roli Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w procesach kształtowania makroregionu funkcjonalnego aglomeracji olsztyńskiej. Wykorzystano do tego dane dotyczące pochodzenia kandydatów na studia w UWM zarejestrowanych w trakcie procedury rekrutacyjnej w latach 2011 i 2012. Podjęto się także określenia i analizy wybranych czynników, które mogły mieć wpływ na podjęcie decyzji o aplikacji na tę uczelnię. Zgromadzone dane mogą być również wykorzystane do delimitacji granic makroregionu funkcjonalnego Olsztyna. Decydującą przesłanką, która legła u podstaw prowadzonych badań, było przeświadczenie o tym, że struktura, siła i zakres tych czynników mają wpływ na obszar przestrzennego oddziaływania uczelni wyższej. Jest to wprawdzie tylko jeden, ale – zdaniem autorów – bardzo ważny aspekt kształtowania się makroregionu funkcjonalnego Olsztyna.

W szerokim, globalnym ujęciu największe znaczenie dla kształtowania procesów społecznych i gospodarczych mają duże ośrodki miejskie, spełniające kryteria metropolitalności. Stanowią one najważniejsze miejsca kreacji wiedzy i innowacji, stymulowania rozwoju kapitału ludzkiego. Są również „bramami” światowych przyływów finansowych (Węclawowicz 2003, s. 56–58). Podobną rolę, choć w mniejszej, krajowej i regionalnej, skali odgrywają aglomeracje miejskie. Ich znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego państw i regionów jest tym większe, im słabiej rozwinięta pozostaje sieć miast na obszarze znajdującym się pod ich wpływem.

Województwo warmińsko-mazurskie należy do najbiedniejszych regionów w Polsce; jak pokazują wyniki wybranych badań, może być to uwarunkowane m.in. czynnikami urbanizacyjnymi. Sieć ośrodków miejskich w regionie Warmii i Mazur jest relatywnie słabo rozwinięta, a dominującą pozycję wśród nich zajmuje stolica administracyjna regionu – Olsztyn. Potencjał pozostałych miast regionu, w tym przede wszystkim Elbląga i Ełku, jest znacznie mniejszy (Bogdański 2010, s. 52–53).

Ośrodek centralny aglomeracji może odgrywać rolę swoistego katalizatora rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru znajdującego się w zasięgu jej oddziaływania w sposób opisany m.in. przez François Perroux. Kluczowe w tym przypadku staje się jednak określenie granic obszaru, który wyznacza zasięg geograficzny funkcji pełnionych przez miasto centralne aglomeracji.

Uwzględniając powyższe rozważania, uznano, że warto podjąć prace badawcze nad powstawaniem i funkcjonowaniem aglomeracji olsztyńskiej, a fragmentem tych badań jest określenie znaczenia Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w kształtowaniu obszaru makroregionu funkcjonalnego aglomeracji olsztyńskiej. Uczelnia ta jest nie tylko największym pracodawcą w mieście, lecz także, a może przede wszystkim, największą szkołą wyższą w tej części kraju. Można więc założyć, że pełni ona także istotną funkcję w kształtowaniu kapitału ludzkiego w mieście, jak i w jego otoczeniu. Teza ta nie może być jednak w pełni potwierdzona bez bardziej pogłębionych analiz odnoszących się m.in. do określenia, jaki odsetek absolwentów olsztyńskiej uczelni pozostaje w mieście i regionie, a także do obszaru oddziaływania innych uczelni.

Określając miejsce pochodzenia studentów UWM, można w przybliżeniu wskazać granice makroregionu funkcjonalnego Olsztyna, na podstawie kryterium delimitacji, jakim jest zasięg jego funkcji akademickich. Wykorzystane do tego zostały dane dotyczące pochodzenia studentów tej uczelni przyjętych na studia w roku akademickim 2011/2012 oraz kandydatów na studia w okresie 2012/2013.

W pracy, po analizie dostępnej literatury przedmiotu, przyjęto hipotezę badawczą, w której zakłada się, że zasięg geograficzny makroregionu funkcjonalnego Olsztyna (za pośrednictwem oddziaływania uniwersytetu) wykracza poza granice województwa warmińsko-mazurskiego, obejmując także wybrane powiaty sąsiednich województw.

Zebrane dane, których źródłem były zapisy zgromadzone w systemie Internetowej Rejestracji Kandydatów (IRK) UWM, przeanalizowano pod kątem

miejsca zamieszkania przyjętych studentów. Zostały one przedstawione zarówno w ujęciu wojewódzkim, jak i w rozbiciu na miasta i powiaty pochodzenia kandydatów. Odnosząc z kolei liczbę kandydatów do liczby mieszkańców w wieku 19 lat, pośrednio określono także znaczenie UWM w rywalizacji o przyszłych studentów z uczelniami położonymi w innych miastach. W prezentowanych analizach dokonano ponadto przeglądu wybranych czynników, które mogły mieć wpływ na wielkość obszaru przestrzennego oddziaływania olsztyńskiej uczelni, gdzie jako miarę przyjęto terytorialne pochodzenie kandydatów na studia i studentów UWM.

Teoretyczne tło prowadzonych analiz

W badaniach dotyczących aglomeracji miejskiej kluczowym problemem pozostaje pytanie, jakimi cechami powinno się odznaczać jej miasto centralne. Początkowo wskazywano, że przede wszystkim dostatecznie dużą liczbą mieszkańców, przy czym w zależności od autora wielkości te się wahały (Parysek 2009, s. 34). To, co jednak jest charakterystyczne dla miasta centralnego aglomeracji, to rodzaj i stopień pełnionych przez nie funkcji. W porównaniu z innymi ośrodkami charakteryzują się one wyższym stopniem centralności w ujęciu zaproponowanym przez Waltera Christallera (Przygodzki 2007, s. 49). W ośrodku takim będą dominowały funkcje administracyjne, handlowe, usługowe, kulturalne, oświatowe, naukowe o znacznym stopniu specjalizacji i tym samym obsługujące większy obszar geograficzny.

W systemie osadniczym kraju, którego ważną częścią są miasta, można wyróżnić trzy rodzaje relacji. Pierwszy z nich budują połączenia między osiedlami. Składają się na nie trwałe elementy infrastruktury (głównie komunikacyjnej), które wypełniają przestrzeń między miastami, łącząc je liniowo. Tworzą sieć połączeń umożliwiających wchodzenie ośrodków osadniczych w kolejne rodzaje relacji. Do drugiego rodzaju należą powiązania – ruch elementów pomiędzy różnymi ośrodkami sieci osadniczej. Przepływy te powodują powstanie powiązań funkcjonalnych o charakterze ekonomicznym, społecznym, kulturalnym, politycznym itd. Na ostatni typ składają się więzi, czyli wynikające z unormowanych form organizacji danego obszaru związki łączące osiedla osadnicze. Rozwój, zwiększanie zakresu i intensywności więzi pomiędzy jednostkami powoduje, że wykształca się funkcjonalna całość, system osadniczy, zdolny do trwania i rozwoju (Grzegorzczak 2011, s. 32–33).

Przyjmując za podstawę kryterium funkcjonalne, według Macieja Smętkowskiego (2006, s. 2–3) strefy przestrzennego oddziaływania aglomeracji można podzielić na:

1. Obszar aglomeracyjny – silnie zintegrowany funkcjonalnie; realizowane są w nim różnorodne funkcje o charakterze produkcyjnym, konsumpcyjnym, administracyjnym czy handlowym, w różnych jego fragmentach, dlatego pod tym względem nie jest on jednorodny, ale zawsze cechuje się dużym stopniem integracji i intensywności powiązań. Pewnym odpowiednikiem tego terminu w polskiej literaturze jest pojęcie miejskiego regionu funkcjonalnego.

Najważniejszym kryterium używanym do jego delimitacji jest przestrzenny zasięg codziennych dojazdów do pracy. Rzadziej w tym kontekście wykorzystuje się analizę zakresu powiązań wynikających z przepływu dóbr, kapitału i informacji. To, co odróżnia miejski region funkcjonalny od dalszego zaplecza funkcjonalnego miasta to fakt, że proces dyfuzji zjawisk i procesów społecznych, ekonomicznych czy technologicznych nie ma charakteru hierarchicznego.

2. Region aglomeracyjny – pojęcie odnosi się obszaru funkcjonalnie związanego z miastem centralnym i jednocześnie będącego pod jego dominującym wpływem. W przeciwieństwie do obszaru aglomeracyjnego relacje te mają hierarchiczny układ. Granice regionu aglomeracyjnego można wyznaczyć poprzez analizę dominującego wpływu usług (prasowych, telekomunikacyjnych, finansowych, wyspecjalizowanych usług edukacyjnych, handlowych i in.). Odpowiednikiem tego terminu w polskiej literaturze jest pojęcie makroregionu funkcjonalnego, który określa się także na podstawie badań zasięgu oddziaływania konkurencyjnych ośrodków miejskich.

Granice obu obszarów są płynne i trudne do precyzyjnego wyznaczenia również ze względu na fakt, że strefy oddziaływania różnych miast mogą się na siebie nakładać. Co więcej, w zależności od przyjętego kryterium delimitacji mogą się one między sobą różnić.

Oprócz powyższych, istnieje jeszcze wiele opracowań i koncepcji określających przestrzenny zakres oddziaływania miasta oraz charakteryzujących wymiary jego relacji z otoczeniem. Ich bardziej szczegółowy przegląd można znaleźć w pracach Piotra Korcellego (1981) oraz Macieja Smętkowskiego (2006). Choć zwracają one uwagę na różne aspekty oddziaływania miasta na jego region, to pod wieloma względami są zbieżne z przytoczonym powyżej podziałem na obszar i region aglomeracyjny. Właśnie ten podział stał się podstawą dla propozycji wyznaczenia kryteriów delimitacji olsztyńskiego makroregionu funkcjonalnego.

Współcześnie, do najważniejszych funkcji dużych ośrodków miejskich (aglomeracji, metropolii), a jednocześnie do kryteriów ich wyróżniania można zaliczyć działalność naukową i dydaktyczną uczelni wyższych. Jakość i zasięg geograficzny tych funkcji ma natomiast szczególne znaczenie dla kształtowania pozycji konkurencyjnej regionu, w którym badany ośrodek miejski jest położony (Borowiec 2007, s. 227).

Analizując zatem dane dotyczące przestrzennego pochodzenia studentów uczelni zlokalizowanych w mieście centralnym aglomeracji miejskiej, możemy określić granice jego makroregionu funkcjonalnego. Prezentowane poniżej analizy będą poświęcone tej kwestii w odniesieniu do Olsztyna jako miasta centralnego aglomeracji olsztyńskiej.

Jak zauważa Artur Bajerski, na tle badań prowadzonych w innych krajach, w Polsce analizy terytorialnego pochodzenia studentów uczelni wyższych były względnie często wykorzystywane do delimitacji obszarów oddziaływania ośrodków węzłowych wyższego rzędu (Bajerski 2009, s. 352). Z kolei względnie rzadko poruszane są w nich kwestie wskazania czynników wpływających na przestrzenne oddziaływania uczelni. Rozważania te, jeśli były prowadzone, to

raczej miały charakter uzupełniający wobec głównego celu, tj. określenia granic oddziaływania badanych ośrodków akademickich (ibidem, s. 355–356). Dlatego w pracy wskazano także wybrane czynniki, które mogły mieć decydujący wpływ na wybór Olsztyna i Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego jako miejsca przyszłej nauki.

Bajerski (ibidem, s. 356–360), dokonując przeglądu wybranych prac poświęconych tej tematyce powstałych po 1937 r., zauważa, że do najważniejszych czynników określających przestrzenny zasięg oddziaływania ośrodków szkolnictwa wyższego (odnoszonego do wielkości obszaru, z którego pochodzą ich studenci) można zaliczyć:

1. Potencjał naukowy i edukacyjny – czynniki te utożsamiane są głównie z liczbą pracowników nauki i studentów. Z reguły im są one większe, tym większy jest także obszar oddziaływania badanego ośrodka. Z drugiej strony, może on być jednak istotnie ograniczony konkurencją ze strony innego ośrodka o podobnym lub wyższym potencjale akademickim i dydaktycznym.
2. Dostępność transportowa ośrodka akademickiego – względnie dobra może zwiększyć obszar jego przestrzennego oddziaływania kosztem uczelni i ośrodków położonych w regionach peryferyjnych o dostępności słabej.
3. Czynniki administracyjno-polityczne – współcześnie ich oddziaływanie jest niewielkie. Miały one jednak duże znaczenie przed rokiem 1975, kiedy to obowiązywała rejonizacja szkolnictwa wyższego. Istniejące wówczas normy przyjęć na studia miały skłonić potencjalnych studentów do wyboru uczelni znajdującej się najbliżej miejsca zamieszkania. Konsekwencją były mniejsze obszary oddziaływania ośrodków dużych, charakteryzujących się największym potencjałem naukowym.
4. Czynniki funkcjonalno-przestrzenne – wyniki niektórych badań wskazują, że silne związki analizowanych obszarów o charakterze gospodarczym, geograficznym często przekładają się także na silniejsze związki akademickie. Przykładem może tu być zaobserwowane przez Kazimierza Dziewońskiego i Elżbietę Iwanicką silne powiązanie górniczych terenów Dolnego Śląska i Zagłębia Częstochowskiego z Krakowem, co jest wynikiem lokalizacji na jego terenie Akademii Górniczo-Hutniczej.
5. Czynniki historyczno-kulturowe – zasięg oddziaływania niektórych ośrodków bywa większy, niż wynikałoby to z wpływu innych czynników. Może to wynikać z tradycji, uwarunkowań kulturowych, procesów migracyjnych. Dobrym przykładem jest obszar oddziaływania Uniwersytetu Wrocławskiego w latach sześćdziesiątych XX w., który obejmował m.in. większość ówczesnego województwa rzeszowskiego. Wynikało to z historycznie i geograficznie silnych powiązań Podkarpacia z lwowskim ośrodkiem akademickim, którego kadra po zakończeniu II wojny światowej stanowiła znaczną część pracowników tej uczelni.
6. Z kolei wśród czynników określających zasięg oddziaływania samej uczelni można wskazać przede wszystkim jej prestiż (określany m.in. na podstawie cyklicznie publikowanych rankingów) oraz oferowane kierunki studiów (wysoce specjalistyczne, silnie wynikające ze specjalizacji i specyfiki danej

uczelnia z reguły charakteryzują się znacznie większym obszarem oddziaływania i mniejszym stopniem koncentracji miejsc pochodzenia studentów niż kierunki popularne i powszechne).

Na podobny zestaw czynników determinujących zasięg oddziaływania uczelni wyższych, mierzony wielkością obszaru, z którego pochodzą studenci, wskazuje Witold Rakowski (2000, s. 1). Według niego są to:

- atrakcyjność kierunku studiów lub uczelni;
- jej lokalizacja w przestrzeni geograficzno-społecznej;
- częstotliwość występowania danego kierunku (specjalności) w kraju;
- możliwość znalezienia atrakcyjnej pracy po zakończeniu studiów;
- powiązania międzynarodowe danej uczelni.

Do innych czynników wpływających na wielkość obszaru oddziaływania ośrodka akademickiego należą koszty utrzymania w badanym mieście oraz liczba innych uczelni wyższych znajdujących się w danym regionie. Niskie koszty utrzymania, na co zwraca uwagę Mikołaj Herbst (2009, s. 27), mogą być czynnikiem zwiększającym obszar, z którego napływają studenci do badanego miasta, o obszary względnie gorzej z nim skomunikowane, ale charakteryzujące się równocześnie niższym poziomem rozwoju gospodarczego.

Z kolei, jak zauważa K. Wasielewski (2009, s. 15) na przykładzie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, niewielka liczba uczelni wyższych w regionie jest czynnikiem zwiększającym zasięg przestrzennego oddziaływania ośrodka. Zmusza ona bowiem studentów do większej przestrzennej ruchliwości, szczególnie gdy preferują oni studiowanie w prestiżowych placówkach.

Z przedstawionej analizy wynika, że uczelnie wyższe mają wpływ na kształtowanie się makroregionalnych funkcji miast swoich lokalizacji. Jak to konkretnie przebiega w Olsztynie i jaki obszar oddziaływania obejmuje, jest przedmiotem prezentowanych badań empirycznych.

Przestrzenne oddziaływanie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w kontekście kształtowania makroregionu funkcjonalnego Olsztyna

Olsztyn, jako największe miasto województwa warmińsko-mazurskiego, siedziba regionalnych instytucji władzy samorządowej i rządowej, największy ośrodek gospodarczy i akademicki w regionie, spełnia kryterium stawiane miastom centralnym aglomeracji miejskich. Podobnie jest w przypadku pozostałych kryteriów – dynamiki procesów społeczno-gospodarczych oraz kryterium morfologicznego. Odnosząc się do ostatniego z nich, należy jednak stwierdzić, że aglomeracja olsztyńska jest aglomeracją kształtującą się (Heller, Bogdański 2012, s. 36)².

² W ramach badań prowadzonych w Centrum Konkurencyjności Obszarów Aglomeracyjnych UWM dokonano delimitacji obszaru aglomeracji olsztyńskiej. Tworzą ją, oprócz Olsztyna, następujące gminy: Barczewo, Dobre Miasto, Dywity, Gietrzwałd, Jeziorany, Jonkowo, Purda, Stawiguda, Świętki, Dźwierzuty, Pasym oraz Łukta. W sumie jej powierzchnia wynosi 2 682 km² a zamieszkuje ją, według danych na koniec 2010 r., 268 684 osoby (zob. Heller, Bogdański 2012).

W 2012 r., w wyniku przeprowadzonej rekrutacji, na studia na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim zgłosiło się 24 166 kandydatów. Z tej liczby dokładnej analizie poddano pochodzenie 19 035 osób, które stanowiły 78,8% całej populacji potencjalnych studentów UWM. Z przyczyn technicznych nie zbadano miejscowości, z których pochodziło mniej niż pięciu kandydatów. Można jednak domniemywać, że nawet po ich uwzględnieniu struktura ich pochodzenia nie będzie istotnie różniła się od rozkładu obliczonego dla blisko 80% całej populacji.

Kandydaci na studia pochodzili ze wszystkich województw w kraju, z czego największą część stanowiły osoby wywodzące się z warmińsko-mazurskiego. Jeżeli chodzi o kandydatów z innych regionów Polski, to relatywnie najwięcej było mieszkańców województw graniczących z warmińsko-mazurskim, głównie mazowieckiego i podlaskiego. Ogółem z pięciu województw (warmińsko-mazurskie, mazowieckie, podlaskie, kujawsko-pomorskie i pomorskie) pochodziło 74,9 % wszystkich zainteresowanych podjęciem studiów na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim. Fakt, że ponad połowa kandydatów na studia przybyła spoza regionu, świadczy o ponadregionalnym znaczeniu uczelni. Może także wskazywać na to, że zasięg makroregionu funkcjonalnego Olsztyna, jeżeli za podstawę jego delimitacji przyjąć pochodzenie kandydatów na studia na największej olsztyńskiej uczelni wyższej, wykracza poza granice administracyjne województwa warmińsko-mazurskiego.

Szczegółowe dane na temat pochodzenia kandydatów w ujęciu wojewódzkim przedstawiono w tabeli 1. Jako dodatkowy wskaźnik znaczenia UWM dla przyszłych studentów przy podejmowaniu decyzji o wyborze miejsca studiowania przedstawiono liczbę kandydatów pochodzących z wybranych regionów jako odsetek liczby ludności w wieku 19 lat, czyli takim, w którym najczęściej podejmuje się naukę w szkołach wyższych³.

Do podobnych wniosków można dojść porównując liczbę kandydatów na studia na UWM z liczbą ludności w wieku 19 lat. Największa część populacji w tym wieku, która aplikowała o przyjęcie na studia w tej uczelni (blisko 59%) pochodziła z regionu Warmii i Mazur, co jest zapewne wynikiem geograficznej bliskości i tym samym większej dostępności komunikacyjnej uniwersytetu dla mieszkańców regionu.

Analizując pozostałe województwa, z których wywodziła się największa liczba kandydatów, można stwierdzić, że na tle innych regionów wyróżnia się województwo podlaskie. Ponad 11% jego mieszkańców w wieku 19 lat w 2012 r. zarejestrowało się w systemie IRK UWM. Biorąc pod uwagę fakt, że jedynie część młodych ludzi w tym wieku decyduje się na podjęcie studiów, a także uwzględniając silną pozycję innych podlaskich uczelni, przede wszystkim z Białegostoku, można przyjąć, że zasięg usług edukacyjnych świadczonych w aglomeracji olsztyńskiej przynajmniej częściowo pokrywa się z analogicznym obszarem oddziaływania uczelni podlaskich.

³ Konieczność posłużenia się danymi o liczbie ludności w wieku 19 lat wynikała z braku innych danych statystycznych określających, choćby w przybliżeniu, liczbę kandydatów na studia wywodzących się z poszczególnych województw.

Tab. 1. Kandydaci na studia na UWM zarejestrowani w systemie IRK w roku 2012 według województw

Województwo	Liczba kandydatów	Struktura (w %)*	Jako odsetek ludności, które w roku 2011 miały 19 lat
Warmińsko-Mazurskie	11 720	48,5	58,7
Mazowieckie	2 958	12,2	4,8
Podlaskie	1 936	8,0	11,6
Kujawsko-pomorskie	794	3,3	2,9
Pomorskie	712	2,9	2,5
Łódzkie	187	0,8	0,6
Śląskie	131	0,5	0,2
Wielkopolskie	126	0,5	0,3
Lubelskie	105	0,4	0,4
Zachodniopomorskie	101	0,4	0,5
Świętokrzyskie	72	0,3	0,4
Podkarpackie	62	0,3	0,2
Dolnośląskie	52	0,2	0,2
Małopolskie	41	0,2	0,1
Lubuskie	22	0,1	0,2
Opolskie	16	0,1	0,1

* Przedstawione wartości nie sumują się do 100%, ponieważ wskazane wartości odniesiono do ogólnej liczby kandydatów. Z tego dla 5131 osób nie badano szczegółowo miejsca pochodzenia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu Internetowej Rejestracji Kandydatów (IRK) UWM oraz GUS Bank Danych Lokalnych: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks [dostęp: 29.10.2012].

Nieco mniejsze znaczenie olsztyńska uczelnia ma w przypadku pozostałych województw graniczących z regionem warmińsko-mazurskim. Biorąc jednak pod uwagę renomę uczelni położonych w ich stolicach (oraz dużą liczbę szkół wyższych w pozostałych miastach, szczególnie województwa mazowieckiego), można stwierdzić, że również i w tych regionach Olsztyn stanowi ważną alternatywę przy dokonywaniu wyboru ośrodka świadczącego usługi w zakresie edukacji na poziomie wyższym.

Bardziej precyzyjna delimitacja granic makroregionu funkcjonalnego Olsztyna wymaga analizy danych dla mniejszych jednostek podziału terytorialnego kraju. W tym celu w tabeli 2 przedstawiono dane dotyczące wybranych powiatów z województw warmińsko-mazurskiego oraz sąsiednich, w których kandydaci na studia na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim stanowili najpokaźniejszy odsetek ludności w wieku 19 lat.

Jak można zauważyć, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski największe znaczenie, przy podejmowaniu decyzji o wyborze uczelni, ma na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. To z powiatów tam położonych pochodziło najwięcej

Tab. 2. Wybrane powiaty, z których pochodził największy odsetek kandydatów na studia na UWM w roku akademickim 2012/2013

Warmińsko-Mazurskie			Mazowieckie			Podlaskie		
Powiat	Liczba kandydatów	Odsetek kandydatów w populacji dziewiętnasto-latków	Powiat	Liczba kandydatów	Odsetek kandydatów w populacji dziewiętnasto-latków	Powiat	Liczba kandydatów	Odsetek kandydatów w populacji dziewiętnasto-latków
m. Olsztyn*	2984	164,1	m. Ostrołęka	304	40,5	kolneński	242	39,1
olsztyński	1379	82,9	mławski	433	39,0	m. Suwałki	324	31,6
nidzicki	394	80,9	przasnyski	294	36,7	m. Łomża	252	25,5
lidzbarski	465	77,4	żuromiński	208	36,0	grajewski	163	23,7
szczygieński	760	72,6	ciechanowski	408	30,7	augustowski	200	22,6
mragowski	488	67,9	ostrołęcki	395	26,3	łomżyński	134	16,2
działdowski	588	62,4	sierpecki	99	11,9	suwalski	86	14,1
ostrodzki	949	62,2	makowski	75	11,0	zambrowski	92	13,4
giżycki	478	58,1	płoński	104	8,6	sejneński	35	11,9
bartoszycki	468	54,1	ostrowski	75	6,9	bielski	82	10,8
kętrzyński	492	53,9	m. Płock	98	6,3	hajnowski	42	7,6
węgorzewski	161	50,9	gostyński	33	4,8	moniecki	40	6,3
gołdapski	155	37,7	pułtusi	28	3,8	wysokomazowiecki	51	5,4
piski	334	36,1	wyszowski	32	2,9	m. Białystok	113	3,2
iławski	494	35,6	nowodworski	25	2,6	białostocki	57	2,8

Kujawsko-Pomorskie		Pomorskie			
Powiat	Liczba kandydatów	Odsetek kandydatów w populacji dziesiętna-stoletków	Powiat	Liczba kandydatów	Odsetek kandydatów w populacji dziesiętna-stoletków
brodnicki	166	14,4	kwidzyński	120	9,7
grudziądzki	83	13,6	malborski	80	9,3
m. Grudziądz	108	9,1	sztumski	48	7,8
rypiński	36	5,3	m. Słupsk	44	4,3
m. Włocławek	62	4,4	m. Sopot	9	3,1
golubsko-dobrzyński	23	3,6	łęborski	24	2,7
m. Toruń	76	3,5	starogardzki	48	2,6
inowrocławski	53	2,4	kartuski	45	2,4
lipnowski	23	2,4	m. Gdańsk	102	2,3
świecki	30	2,3	m. Gdynia	52	2,0
wąbrzeski	10	2,0	tczewski	27	1,8
tucholski	12	1,6	wejherowski	45	1,6
m. Bydgoszcz	63	1,6	kościerski	15	1,5
chełmiński	11	1,5	pucki	15	1,4
włocławski	17	1,3	chojnicki		1,2

* W przypadku Olsztyna udział kandydatów na studia na UWM w ogólnej liczbie dziesiętnoletków przekraczający 100% może wynikać z faktu, że nie tylko osoby z tej grupy wiekowej mogły ubiegać się o przyjęcie do wspomnianej uczelni.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu Internetowej Rejestracji Kandydatów (IRK) UWM oraz GUS Bank Danych Lokalnych: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks [dostęp: 29.10.2012].

kandydatów, a także stanowili oni relatywnie największą część populacji dziewiętnastolatków. Jest to naturalną konsekwencją geograficznej bliskości i tym samym większej komunikacyjnej dostępności uczelni dla przyszłych studentów pochodzących z tych powiatów. Widać wyraźnie, zarówno w przypadku liczby kandydatów, jak i ich udziału w badanej grupie wiekowej, że maleją one wraz ze wzrostem odległości od Olsztyna.

W tabeli 2, w odniesieniu do województwa warmińsko-mazurskiego, nie przedstawiono danych dotyczących sześciu powiatów: nowomiejskiego, ełckiego, braniewskiego, oleckiego, elbląskiego i m. Elbląg. W jednostkach tych kandydaci na studia na UWM stanowili odpowiednio 30,6, 26,4, 23,2, 21,0, 15,0 i 13,1% ludności w wieku 19 lat. Potwierdza to tezę, że odległość fizyczna może odgrywać pewną rolę w wyborze miejsca przyszłego studiowania, wspólną cechą tych powiatów bowiem jest peryferyjne położenie względem Olsztyna. W tym przypadku widać też wyraźny wpływ innych ośrodków akademickich: Torunia, Trójmiasta, Białegostoku, które dzieli mniejsza odległość od opisywanych sześciu jednostek niż w przypadku Olsztyna.

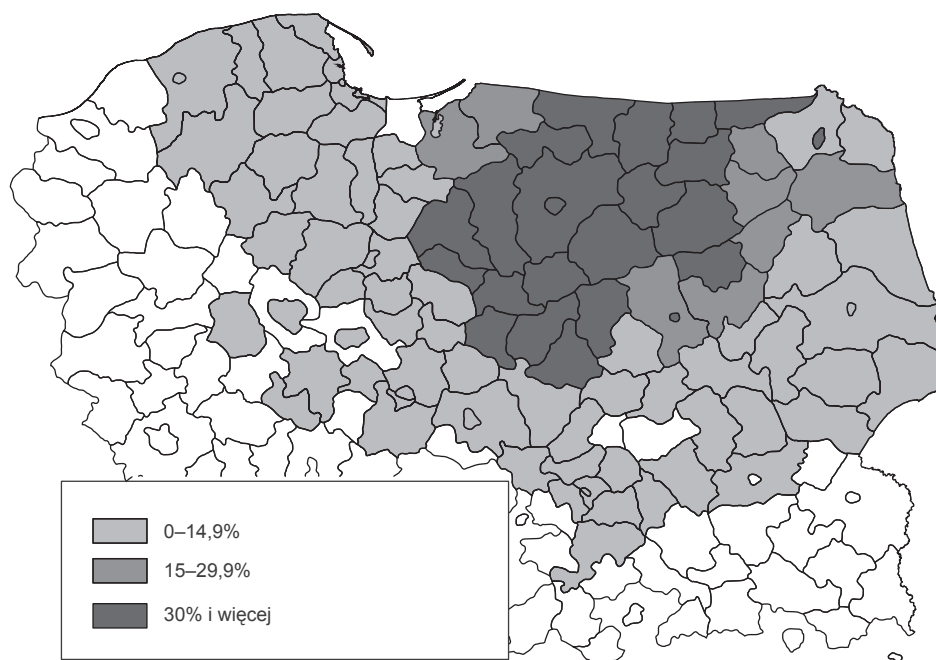
Relatywnie duże znaczenie przy wyborze przyszłego miejsca studiów olsztyńska uczelnia ma także dla mieszkańców północnych i północno-wschodnich powiatów województwa mazowieckiego. W przypadku powiatów: ostrołęckiego, zarówno grodzkiego, jak i ziemskiego, mławskiego, przasnyskiego, żuromińskiego i ciechanowskiego udział zarejestrowanych kandydatów w ogólnej liczbie mieszkańców w wieku 19 lat był zbliżony do 30% lub nawet przekraczał tę wielkość. W przypadku części powiatów (mławskiego, żuromińskiego) może być to uwarunkowane większą dla ich mieszkańców dostępnością komunikacyjną Olsztyna niż Warszawy, jako największego ośrodka akademickiego w regionie mazowieckim i w Polsce. Potwierdzeniem tezy, że odległość geograficzna to ważny czynnik brany pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o podjęciu studiów, jest przypadek powiatu sierpeckiego. Udział osób, które wyraziły chęć studiowania na UWM w ogólnej populacji dziewiętnastolatków, jest tu ponad dwukrotnie niższy niż w sąsiednim powiecie żuromińskim. Co ważne, choć jednostkę tę charakteryzuje względnie niewielka odległość od Olsztyna, to jeszcze mniejszy dystans dzieli ją do innego znaczącego ośrodka akademickiego – Torunia. Może to wskazywać, że w tym przypadku pewna część mieszkańców tego powiatu jako miejsce przyszłych studiów wybrała właśnie Toruń.

Analizując dane zawarte w tabeli 2, można także wywnioskować, że Uniwersytet Warmińsko-Mazurski jest względnie często wybierany jako przyszła uczelnia wśród mieszkańców północnych i zachodnich powiatów województwa podlaskiego, głównie suwalskiego (grodzkiego) i augustowskiego oraz kolneńskiego, grajewskiego i łomżyńskiego (przede wszystkim grodzkiego). Co charakterystyczne, w przypadku wspomnianych powiatów, odległość geograficzna wydaje się nie odgrywać tak znacznej roli. Dystans, jaki dzieli je od Białegostoku, największego ośrodka akademickiego na Podlasiu, jest bowiem znacznie mniejszy niż odległość do Olsztyna. Nie wydaje się, aby w tym przypadku czynnik ekonomiczny mógł mieć tu decydujące znaczenie, gdyż koszty utrzymania w obu miastach (Olsztynie i Białymstoku) nie różnią się tak istotnie

jak w przypadku Olsztyna i Warszawy (dokładniejsze dane o kosztach utrzymania w wybranych ośrodkach akademickich przedstawiono w dalszej części pracy). Może to zatem świadczyć o postrzeganiu UWM przez mieszkańców tych powiatów jako atrakcyjnego i dynamicznego ośrodka akademickiego, z ofertą odpowiadającą ich potrzebom.

Przestrzenny rozkład pochodzenia studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego z czterech województw sąsiadujących z województwem warmińsko-mazurskim przedstawiono także w sposób graficzny na rycinie 1 (odpowiednio oznaczono tam także te powiaty z pięciu analizowanych województw, których z braku miejsca nie uwzględniono w tabeli 2, a z których pochodzili kandydaci na studentów UWM).

W przypadku pozostałych województw, które graniczą z warmińsko-mazurskim, jedynie w dwóch powiatach województwa kujawsko-pomorskiego (brodnickim i grudziądzkim ziemskim) można stwierdzić, że Uniwersytet Warmińsko-Mazurski był względnie ważnym ośrodkiem, brany pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o miejscu studiów. W przypadku reszty powiatów liczba zarejestrowanych kandydatów była stosunkowo nieduża, co pozwala zauważyć, że zasięg oddziaływania olsztyńskiej uczelni pokrywa się z zachodnimi granicami województwa warmińsko-mazurskiego (wyłączając wcześniej wspomniane powiaty elbląskie – ziemski i grodzki).

Ryc. 1. Udział kandydatów na studia na UWM w roku 2012 w populacji osób w wieku 19 lat (na poziomie powiatów)

Źródło: opracowanie własne.

Z przedstawianych analiz wynika, że makroregion funkcjonalny Olsztyna, którego zasięg wyznaczono na podstawie obszaru oddziaływania funkcji akademickich stolicy województwa warmińsko-mazurskiego, obejmuje to województwo z wyjątkiem powiatu elbląskiego (ziemskiego i grodzkiego) oraz wybrane powiaty województw mazowieckiego i podlaskiego. W województwie stołecznym do tego regionu zalicza się powiaty: ostrołęcki (ziemski i grodzki), mławski, przasnyski, żuromiński i ciechanowski, a w województwie podlaskim – kolneński, grajewski i augustowski oraz powiaty grodzkie Suwałki i Łomża. Znacząca rola Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego nie ogranicza się więc tylko do powiatów, które znajdują się w większej odległości od Warszawy i Białegostoku, lecz także dotyczy tych położonych znacznie bliżej stolic Mazowsza i Podlasia.

Do podobnych wniosków, w kontekście zasięgu makroregionu funkcjonalnego Olsztyna, prowadzi analiza danych dotyczących osób już przyjętych na studia w roku akademickim 2011/2012. Dane te zawarto w tabeli 3. Przedstawiono w niej strukturę przyjętych studentów według województw ich pochodzenia oraz miejscowości, z których napłynęła największa liczba słuchaczy olsztyńskiej uczelni. Charakteryzują się one co prawda mniejszym stopniem szczegółowości, ale prowadzą do podobnych wniosków. Niestety, ze względu na zmianę sposobu gromadzenia danych o studentach informacje z tabeli 3 nie mogą być przedstawione w sposób analogiczny i na podobnym poziomie agregacji jak w tabeli 2.

Ponownie można zauważyć, że studenci Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego pochodzą głównie z województwa warmińsko-mazurskiego, ale znaczna ich część wywodzi się również z województw: mazowieckiego, podlaskiego, kujawsko-pomorskiego oraz pomorskiego, a więc sąsiednich. Znaczący wpływ olsztyńskiej uczelni obejmuje głównie, choć nie tylko, powiaty bezpośrednio przylegające do województwa warmińsko-mazurskiego, o czym świadczy relatywnie duży odsetek osób przyjętych na studia z takich miast, jak: Ostrołęka, Przasnysz, Ciechanów, Mława, Suwałki i Łomża. Wśród miejscowości, które nie zostały wymienione w tabeli (ponieważ pochodziło z nich mniej niż 100 studentów), a które również charakteryzowały się wysokim udziałem słuchaczy UWM, w ogólnej liczbie dziewiętnastolatków znalazły się: Kolno (54,7%) i Grajewo (23,8%) z województwa podlaskiego, Brodnica (19,1%) z kujawsko-pomorskiego oraz Żuromin (28,8%) z mazowieckiego.

Porównując uzyskane wyniki z podobnymi analizami, których dokonali inni autorzy, należy na wstępie zaznaczyć, że większość opublikowanych w ostatnich latach prac dotyczących przestrzennego oddziaływania uczelni wyższych ma charakter fragmentaryczny, odnoszą się one jedynie do wybranych palcówek. Z tego, według wiedzy autorów, żadne z nich nie dotyczy bezpośrednio Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Stąd wszelkie porównania z wynikami opisanych w nich analiz mają ograniczone uzasadnienie ze względu na specyfikę poszczególnych uczelni oraz różną metodykę badawczą. Można jednak zauważyć, że w większości przypadków terytorialny zasięg pochodzenia studentów i kandydatów na studia pokrywa się z granicami administracyjnymi województw, w których dana uczelnia jest położona. Do takich wniosków dochodzą m.in. Monika Borowiec (2003, 2007, 2008) i Agnieszka Sobola-Gwosdz (2007) w odniesie-

Tab. 3. Struktura pochodzenia studentów przyjętych na UWM w roku akademickim 2011/2012 według województw oraz wybranych miejscowości

Województwo	Liczba studentów	Struktura (w %)*	Miasto	Liczba studentów	Liczba studentów, jako odsetek ludności w wieku 19 lat (w %)
Warmińsko-Mazurskie	5417	53,1	Olsztyn	2236	104,39**
Mazowieckie	1704	16,7	Ostróda	317	121,92**
Podlaskie	939	9,2	Ełk	277	28,82
Kujawsko-pomorskie	541	5,3	Ostrołęka	273	36,11
Pomorskie	510	5,0	Szczytno	268	77,68
Łódzkie	173	1,7	Bartoszyce	252	88,42
Wielkopolskie	163	1,6	Suwałki	248	21,87
Śląskie	133	1,3	Giżycko	221	47,22
Lubelskie	112	1,1	Łomża	212	19,92
Zachodniopomorskie	92	0,9	Mragowo	205	69,49
Podkarpackie	80	0,8	Ława	203	44,42
Małopolskie	72	0,7	Kętrzyn	190	49,48
Świętokrzyskie	71	0,7	Działdowo	189	66,78
Dolnośląskie	59	0,6	Ciechanów	188	30,97
Lubuskie	40	0,4	Nidzica	188	82,82
Opolskie	41	0,4	Lidzbark Warmiński	166	70,34
			Elbląg	160	9,66
			Mława	157	38,57
			Morań	154	79,79
			Biskupiec	132	92,31
			Warszawa	131	0,91
			Dobre Miasto	126	84,00
			Pisz	123	40,20
			Ormeta	123	95,35
			Gdańsk	109	2,36
			Przasnysz	108	48,00

* Przedstawione wartości nie sumują się do 100%, ponieważ w niektórych przypadkach informacje podane przez kandydatów na studia nie były wystarczające, aby stwierdzić, z którego województwa pochodzą, lub byli to studenci spoza Polski.

** W przypadku Olsztyna i Ostródy udział studentów UWM w ogólnej liczbie dziewiętnastolatków przekraczający 100% może wynikać z faktu, że nie tylko osoby z tej grupy wiekowej mogły ubiegać się o przyjęcie do wspomnianej uczelni.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu Internetowej Rejestracji Kandydatów (IRK) UWM oraz GUS Bank Danych Lokalnych: http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks [dostęp: 29.10.2012].

niu do uczelni rzeszowskich oraz Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Dariusz Ilnicki (2008) dla Uniwersytetów Wrocławskiego oraz Szczecińskiego, Ryszard Czyszkiewicz i Włodzimierz Durka (2010) dla Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Paweł Reszka (2013) dla uczelni lubelskich.

Opisane powyżej badania prowadzą również do wniosku, że o ile w przypadku mniejszych ośrodków akademickich, takich jak Rzeszów, odsetek studentów pochodzących z tego samego województwa przekracza nawet 80% ogółu słuchaczy (Borowiec 2003, s. 145), o tyle wraz ze wzrostem wielkości ośrodka, w którym dana uczelnia jest położona, odsetek ten maleje (Borowiec 2008; Ilnicki 2008; Czyszkiewicz, Durka 2010).

Analizując wcześniejsze prace dotyczące także ośrodka olsztyńskiego, daje się również zauważyć pozytywny wpływ, jaki na przestrzenny zasięg jego oddziaływania miało przekształcenie w 1999 r. trzech olsztyńskich uczelni wyższych (Akademii Rolniczo-Technicznej, Wyższej Szkoły Pedagogicznej oraz Warmińskiego Instytutu Teologicznego) w Uniwersytet Warmińsko-Mazurski. O ile bowiem we wcześniejszych badaniach m.in. Kazimierza Dziewońskiego i Elżbiety Iwanickiej z 1961 (za: Bajerski 2009, s. 354) czy Zbyszka Chojnickiego i Teresy Czyż (1997, s. 63) Olsztyn jest zaliczany do ośrodków akademickich o znaczeniu lokalnym, tak Ilnicki (Ilnicki 2008, s. 40) stwierdza, że strefa oddziaływania olsztyńskich uczelni zauważalnie wykracza poza granice województwa warmińsko-mazurskiego.

Przedstawione w pracy wnioski w dużej części pokrywają się także z wynikami badań M. Herbsta. Jest to jedyne kompleksowe opracowanie, odnoszące się do wszystkich ośrodków akademickich w kraju, opublikowane w ostatnich latach, gdzie dokonana została analiza ich przestrzennego oddziaływania. Autor ten, po przeanalizowaniu danych zamieszczonych w serwisie NaszaKlasa.pl dotyczących miejsca pochodzenia studentów i absolwentów różnych uczelni w kraju stwierdza, że oddziaływanie Olsztyna w tym kontekście również przekracza granice województwa warmińsko-mazurskiego, swoim zasięgiem obejmując północne i północno-wschodnie gminy województwa mazowieckiego, z pominięciem jednak zachodnich powiatów województwa podlaskiego (Herbst 2009, s. 27). Wyniki opisywanych badań wskazują również na to, że olsztyńska uczelnia, na tle innych szkół wyższych, charakteryzuje się dużym odsetkiem studentów spoza regionu, co sytuuje UWM w gronie uczelni o ponadregionalnym znaczeniu, sam Olsztyn zaś jest miastem o dużym potencjale akademickim (ibidem, s. 28–34).

Analizy Herbsta pozwalają także stwierdzić, że pomimo znacznej atrakcyjności UWM i Olsztyna jako miejsca studiowania, absolwenci tej uczelni w większości nie wiążą swojej kariery zawodowej ze stolicą Warmii. Relatywnie duża ich część opuszcza to miasto po ukończeniu studiów, co pozwala z kolei stwierdzić, że nie wykorzystuje ono w pełni potencjału społecznego i ludzkiego tkwiącego i tworzonego w procesie edukacji w olsztyńskim uniwersytecie⁴. Stąd można

⁴ Według opisywanych badań Herbsta, w Olsztynie pozostaje ok. 30% absolwentów olsztyńskich uczelni.

przyjąć założenie, że absolwenci uczelni powracają, przynajmniej w części, po zakończeniu edukacji do miejsc zamieszkania, co z kolei prowadzi do wniosku, że Uniwersytet Warmińsko-Mazurski odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu kapitału ludzkiego na terenie powiatów wchodzących w skład makroregionu funkcjonalnego Olsztyna (Herbst 2009, s. 29–31).

Poszukując czynników determinujących wybór tejże uczelni, oprócz analizowanej już odległości geograficznej miejsca zamieszkania przyszłych studentów od uniwersytetu i związanej z nią dostępności komunikacyjnej, warto zwrócić także uwagę na uwarunkowania ekonomiczne związane głównie z kosztami utrzymania. Niestety, oficjalne statystyki Głównego Urzędu Statystycznego w tym względzie utrudniają dokonanie wiarygodnych porównań. Publikowane dane dotyczące cen wybranych dóbr i usług towarów konsumpcyjnych są agregowane do poziomu województw, co uniemożliwia bezpośrednie porównania między ośrodkami akademickimi. Ponadto są one często nieaktualne (przykładowo, ostatni okres, dla którego publikowane są średnie ceny wynajmu mieszkań, to rok 2000). Dlatego oparto się na innych źródłach danych.

Jedną z najważniejszych pozycji w miesięcznych budżetach studentów są koszty zakwaterowania. Średnie ceny wynajmu mieszkań w 2012 r., według portalu citycheck.pl⁵, pokazują, że Olsztyn charakteryzował się przeciętnymi kosztami zakwaterowania. Dla dowolnej wielkości mieszkania (od jedno- do trzypokojowego) w stolicach porównywanych województw niższe ceny najmu są obserwowane w Toruniu, Bydgoszczy i Białymstoku, natomiast w Warszawie i Gdańsku pozostają na wyższym poziomie. Przykładowo, średnia miesięczna cena najmu mieszkania jednopokojowego wynosiła odpowiednio: 810 zł w Toruniu, 815 zł w Bydgoszczy, 830 zł w Białymstoku, 950 zł w Olsztynie, 1130 zł w Gdańsku oraz 1550 zł w Warszawie (w przypadku większych mieszkań obserwowane relacje były podobne).

Olsztyn jest z kolei relatywnie droгим miastem, jeżeli chodzi o bilety komunikacji miejskiej. Porównując ceny imiennych, miesięcznych biletów na największą możliwą liczbę linii, droższe można znaleźć jedynie w Warszawie oraz Białymstoku⁶ (należy jednak pamiętać, że w stolicy posiadanie biletu okresowego upoważnia do korzystania ze znacznie większej liczby środków transportu, w tym najszybszego z nich – metra). Najniższa cena ulgowego, miesięcznego biletu sieciowego wynosi 47 zł w Gdańsku, a najwyższa – 105 zł – w Białymstoku. W Olsztynie to 70 zł.

Z zestawień GUS (jak już wspomniano sporządzanych niestety jedynie dla województw) wynika natomiast, że województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się najniższymi cenami biletów do kina i teatru. W roku 2011 bilety do kina były tańsze jedynie w województwie podlaskim, natomiast w przypadku wejściówek do teatru – tylko w kujawsko-pomorskim⁷.

⁵ Zob. <http://citycheck.pl/index.php/pl/zycie-w-miecie/nieruchomosci/261-miasta-wynajem-mieszkan-ceny> [dostęp 21.06.2013].

⁶ Ceny biletów określono na podstawie aktualnych cenników zakładów komunikacji miejskiej badanych miast, umieszczonych na ich stronach internetowych.

⁷ Bank Danych Lokalnych GUS, www.stat.gov.pl/bdl.

Z zaprezentowanych tu danych wynika więc, że koszty utrzymania nie były dominującym czynnikiem kształtowania względnie dużego zasięgu oddziaływania olsztyńskiej uczelni.

Na jego zwiększenie z pewnością miał wpływ fakt specjalizacji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w wybranych dziedzinach naukowych związanych przede wszystkim z grupą nauk o życiu. Dodatkowym argumentem jest kształcenie na rzadko spotykanych w skali kraju kierunkach i w unikatowych specjalnościach, takich jak: bezpieczeństwo żywności, rybactwo, geodezja i nawigacja satelitarna. Czynnikiem ten, czyli oferowanie nieczęstych w skali kraju kierunków studiów, jak zauważają m.in. Bajerski (2009) oraz Rakowski (2000) pozytywnie wpływa na zasięg przestrzennego oddziaływania uczelni wyższych, mierzonego wielkością obszaru, z którego pochodzą potencjalni lub obecni studenci. Niestety autorzy nie są w posiadaniu danych o pochodzeniu terytorialnym kandydatów i studentów wybranych kierunków. Zatem nie można jednoznacznie zweryfikować tezy o decydującym wpływie kierunków specyficznych dla olsztyńskiej uczelni na jej ponadregionalne znaczenie.

Z kolei ograniczając analizę jedynie do gmin i powiatów leżących poza granicami województwa warmińsko-mazurskiego (w przypadku regionu Warmii i Mazur, o czym wspomniano wcześniej, zależność między dostępnością komunikacyjną a liczbą kandydatów na studia z danej jednostki ma charakter pozytywny), niejednoznacznie należy ocenić wpływ dostępności transportowej na zasięg obszaru, z którego pochodzą studenci UWM. Z jednej strony, można bowiem dostrzec, że w przypadku powiatów i gmin województwa mazowieckiego względnie duży odsetek kandydatów i studentów napływa z jednostek terytorialnych położonych wzdłuż lub w pobliżu drogi S7 oraz linii kolejowej Warszawa–Olsztyn. Z drugiej jednak strony, proporcjonalnie duży odsetek przyszłych i obecnych studentów pochodziło z takich powiatów, jak suwalski (grodzki), łomżyński (grodzki) czy ostrołęcki (ziemski i grodzki). Są to jednostki lepiej skomunikowane ze stolicami województw podlaskiego i mazowieckiego (będącymi siedzibami znaczących uczelni wyższych), co świadczy o tym, że dostępność komunikacyjna Olsztyna ma dla studentów pochodzących z tych powiatów relatywnie mniejsze znaczenie niż wpływ innych czynników.

Obszar oddziaływania olsztyńskiej uczelni wydaje się względnie duży, jeśli weźmie się pod uwagę jej prestiż. Coraz częściej określa się go na podstawie rankingów publikowanych cyklicznie przez wybrane mass media. Do jednych z najbardziej opiniotwórczych należą zestawienia przygotowywane przez dziennik *Rzeczpospolita* i Fundację Edukacyjną „Perspektywy”. W ostatniej edycji tego rankingu Uniwersytet Warmińsko-Mazurski wśród wszystkich uczelni w kraju zajął 29. miejsce. Jednocześnie znaczna część placówek położonych w stolicach województw sąsiadujących z warmińsko-mazurskim została sklasyfikowana na wyższych pozycjach (przykładowo: Uniwersytet Warszawski na miejscu drugim, Politechnika Warszawska – na czwartym, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu – na ósmym, Uniwersytet Gdański – na miejscu czternastym)⁸. To

⁸ Zob. <http://www.rp.pl/artukul/1007173.html> [dostęp: 22.06.2013].

również może świadczyć o relatywnie mniejszym znaczeniu tego czynnika przy podejmowaniu decyzji o rozpoczęciu nauki na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim.

Jako ostatni czynnik, który z pewnością ma istotny wpływ na zasięg oddziaływania olsztyńskiej uczelni, mierzonego wielkością obszaru, z którego pochodzą jej potencjalni i obecni studenci, należy wskazać brak konkurencji ze strony innych, dużych uczelni wyższych. Olsztyński uniwersytet jest jedyną względnie dużą szkołą wyższą w regionie, o szerokiej ofercie kształcenia i stabilnej reputacji i prestiżu. Spośród innych placówek najbliższe położone są Uniwersytet Gdański oraz Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Można więc zauważyć, że w promieniu ok. 180 km od Olsztyna UWM nie ma konkurencji w postaci dużej szkoły wyższej.

Podsumowanie i wnioski

Miasta ze swej natury są ośrodkami, w których procesy społeczno-gospodarcze cechuje znaczna dynamika. Ponadto pewne rodzaje działalności, ze względów ekonomicznych i organizacyjnych, mogą być efektywnie realizowane tylko w ośrodkach miejskich. Konsekwencją tego jest funkcjonalna zależność obszarów znajdujących się w strefie oddziaływania miast, która może hamować, jak i wspomagać procesy rozwoju regionów je otaczających. W ramach pełnionych funkcji ośrodki miejskie mogą przyczyniać się do rozwoju endogenicznych zasobów regionu m.in. poprzez świadczenie usług edukacyjnych.

Mierząc siłę i zasięg terytorialny wpływu ośrodków miejskich na ich otoczenie, także w zakresie usług edukacyjnych, również można wyróżnić różne strefy i obszary oddziaływania miasta. Najszersze z nich, ograniczone zakresem dominującego wpływu danego ośrodka pod względem badanej cechy, nosi nazwę makroregionu funkcjonalnego.

Celem prezentowanych badań było określenie zasięgu geograficznego makroregionu funkcjonalnego Olsztyna, przyjmując za kryterium delimitacji pochodzenie kandydatów na studia na największej olsztyńskiej uczelni – Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w roku 2012. Przeprowadzone analizy pozwoliły na sformułowanie kilku zasadniczych wniosków.

1. Zasięg makroregionu funkcjonalnego Olsztyna, wyznaczonego na podstawie pochodzenia przyszłych studentów największej olsztyńskiej uczelni wyższej, nie ogranicza się jedynie do obszaru województwa warmińsko-mazurskiego, ale obejmuje również część województw sąsiadujących. Dotyczy to przede wszystkim północnych i północno-wschodnich gmin oraz powiatów województwa mazowieckiego, a także zachodnich gmin i powiatów województwa podlaskiego. Znaczący wpływ Olsztyna jest zauważalny, pomimo mniejszej odległości, jaka dzieli wspomniane jednostki od Warszawy czy Białegostoku.
2. W przypadku pozostałych sąsiednich województw – pomorskiego i kujawsko-pomorskiego – słabsze oddziaływanie UWM wynika zapewne z większej bliskości silnych ośrodków akademickich Trójmiasta, Bydgoszczy i Torunia. Można więc założyć, że zachodnie powiaty Warmii, Mazur i Podlasia są ob-

szarami, w których następuje przenikanie się stref oddziaływania UWM oraz uczelni toruńskich i trójmiejskich. W tym wypadku widać także większe znaczenie przynależności administracyjnej badanych jednostek do danego województwa, bowiem poza Elblągiem, który w analizowanym wymiarze bardziej ciążył do Trójmiasta, i Brodnicy, która relatywnie silnie była związana z Olsztynem, zachodnie gminy województwa warmińsko-mazurskiego wyraźniej ciążyły ku Olsztynowi niż do stolic województw pomorskiego i kujawsko-pomorskiego.

3. Przyjmując, za wynikami opisanych badań innych autorów, że względnie duża część absolwentów badanej uczelni pozostaje w regionie, można zauważyć, iż Uniwersytet Warmińsko-Mazurski i Olsztyn odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu kapitału ludzkiego na obszarze województwa. W wielu badanych jednostkach udział kandydatów na studia na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w ogólnej liczbie ludności w wieku 19 lat przekraczał 40%. Oznacza to, że może on odegrać istotną rolę w stymulowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego tego regionu. Będzie to jednak proces długofalowy, a warunkiem jego powodzenia jest m.in. pozostanie na jego obszarze jak największej liczby absolwentów zarówno tej, jak i innych uczelni wyższych. Weryfikacja tej tezy wymaga jednak dalszych, bardziej pogłębionych analiz.
4. Wśród czynników, które wydają się decydować o wyborze olsztyńskiej uczelni jako przyszłego miejsca studiów (co pośrednio także wpływa na zasięg obszaru jej przestrzennego oddziaływania), zasadnicze znaczenie wydaje się mieć brak konkurencji ze strony innych dużych uczelni i ośrodków akademickich na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego oraz oferowanie kształcenia na względnie rzadkich w skali regionu i kraju kierunkach i specjalizacjach. W tym zakresie również można zauważyć niedostatek danych i analiz zarówno w literaturze, jak i na uczelniach.

Literatura

- Bajerski A., 2009, „Badania zasięgów oddziaływania przestrzennego szkolnictwa wyższego w Polsce: stan i perspektywy rozwoju”, *Czasopismo Geograficzne*, t. 79, nr 3, s. 352–363.
- Bogdański M., 2010, „Urbanizacyjne uwarunkowania rozwoju gospodarczego województw”, *Samorząd Terytorialny*, nr 7–8, s. 38–53.
- Borowiec M., 2003, „Funkcjonowanie układu bipolarnego Kraków-Rzeszów w zakresie kształcenia studentów”, w: Z. Ziolo (red.), *Bipolarny rozwój aglomeracji – kierunki rozwoju układów bipolarnych*, Biuletyn KPZK PAN, z. 209, s. 141–157.
- Borowiec M., 2007, „Krakowski obszar metropolitalny w świetle powiązań z kształceniem akademickim (przykład Akademii Pedagogicznej w Krakowie)”, w: K. Heffner, T. Marszał (red.), *Małe miasta w obszarach metropolitalnych*, Biuletyn KPZK PAN, z. 232, s. 225–237.
- Borowiec M., 2008, „Konkurencyjność przestrzenna uczelni jako elementów struktury centrów układu bipolarnego Kraków-Rzeszów”, w: J. Słodczyk, E. Szafranek (red.), *Mechanizmy i uwarunkowania budowania konkurencyjności miast*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, s. 145–157.

- Capello R., Olechnicka A., Gorzelak G., 2013, „Universities and knowledge creation”, w: R. Capello, A. Olechnicka, G. Gorzelak (red.), *Universities, Cities and Regions. Loci for Knowledge and Innovation Creation*, Oxon: Routledge.
- Chojnicki Z., Czyż T., 1997, „Regionalny układ nauki w Polsce i jego zmiany”, w: Z. Chojnicki, T. Czyż (red.), *Struktura przestrzenna nauki w Polsce*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Czyszkiewicz R., Durka W., 2010, „Regionalne i środowiskowe granice rekrutacji na uczelnię wyższą. Przykład Uniwersytetu Szczecińskiego”, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 3, s. 26–43.
- Grzegorzczak A., 2011, *Rozwój a przestrzeń w wybranych krajach rozwijających się*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Heller J., Bogdański M., 2012, *Koncepcja badań nad określeniem terytorialnego zasięgu obszaru aglomeracji olsztyńskiej*, maszynopis dostępny w Katedrze Makroekonomii UWM.
- Herbst M., 2009, „Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego przez miasta akademickie w Polsce”, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 4, s. 21–38.
- Ilnicki D., 2008, „Przestrzenne aspekty funkcjonowania wyższych uczelni w Polsce”, w: T. Markowski, D. Drzazga (red.), *Rola wyższych uczelni w rozwoju społeczno-gospodarczym i przestrzennym miast*, Studia KPZK PAN, t. CXXI, s. 33–44.
- Korcelli P., 1981, „Regiony miejskie w systemie osadniczym Polski”, w: K. Dziewoński, P. Korcelli, *Studia nad migracjami i przemianami systemu osadniczego w Polsce*, Prace Geograficzne nr 140, Warszawa: PAN, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, s. 189–211.
- Parysek J.J., 2009, „Aglomeracje miejskie: struktura i funkcjonowanie”, w: W. Maik (red.), *Aglomeracje miejskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Problemy rozwoju przekształceń strukturalnych i funkcjonowania*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy.
- Przygodzki Z., 2007, „Region i klasyczne teorie jego rozwoju”, w: J. Chądzyński, A. Nowakowski, Z. Przygodzki (red.), *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, Warszawa: Wydawnictwa Fachowe CeDeWu.pl.
- Rakowski W., 2000, *Sytuacja środowiska studenckiego. Pochodzenie społeczne i status materialny*, ekspertyza nr 2008 wykonana na zlecenie Biura Studiów i Ekspertyz, Warszawa: Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz.
- Reszka P., 2013, „Skąd przychodzą studiuwać. KUL lokalny czy ogólnopolski?”, <http://lublin.gazeta.pl/lublin/1,48724,13823146.html> [dostęp: 10.06.2013].
- Smętkowski M., 2006, „Delimitacja obszarów metropolitalnych w Polsce – nowe spojrzenie”, https://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/poziom_krajowy/polska_polityka_przestrzenna/zespol_realizacyjny_KPZK/Documents/535dfcf91f934378-972bdbda34e64fceDelimitacjaobszarwmetropolitalnychwPolscenowospojr.pdf [dostęp: 05.03.2012].
- Sobala-Gwosdz A., 2007, „Siła i zasięg przestrzenny oddziaływania Rzeszowa jako głównego ośrodka regionalnego Polski Południowo-Wschodniej”, w: Z. Makiela, R. Fedan (red.), *Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów*, Biuletyn KPZK PAN, z. 230, s. 151–164.
- Wasielewski K., 2009, „Dostępność studiów wyższych dla młodzieży wiejskiej”, http://www.rownacszanse.pl/repository/download/dopobrania/opracowanie_KWasielewski.doc [dostęp: 20.06.2013].

Węclawowicz G., 2003, *Geografia społeczna miast. Zróżnicowanie społeczno-prze-strzenne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Pozostałe źródła internetowe:

<http://citycheck.pl>

<http://mzk-torun.pl>

<http://www.komunikacja.bialystok.pl>

<http://www.rp.pl>

<http://www.stat.gov.pl/bdl>

<http://www.zkm.olsztyn.eu>

<http://www.ztm.gda.pl/hmvc>

<http://www.ztm.waw.pl>